

До питання етики судових експертів

Вікторія Алексєйчук

кандидатка юридичних наук, доцентка, заступниця завідувача відділення
з науково-методичної роботи та післядипломної освіти,

Київське відділення ННЦ ICE, м. Київ, Україна,

ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-7579-3322>; e-mail: alexeychukviktoriya@gmail.com

Розглянуто актуальність визначення морально-етичних вимог до судового експерта та відповідальності за їх порушення. На підставі аналізу експертної практики наведено види та приклади неетичної поведінки судових експертів.

Ключові слова: відповідальність судового експерта; судовий експерт; етика судового експерта.

On the Issue of Forensic Experts' Ethics

Viktoriia Aliksieichuk

The paper considers the relevance of singling out moral and ethical requirements for a forensic expert and liability for their violation. Stemming from the analysis of forensic expert practice, types and examples of unethical conduct by forensic experts are provided.

Keywords: forensic expert's responsibility; forensic expert; forensic expert's ethics.

Судовий експерт — особливий учасник судового провадження, особа, участь якої дає змогу розібратися у складних питаннях спеціального характеру, що потребують установлення та перевірки під час доказування, підтвердити або спростувати важливі факти. Нерідко саме висновок експерта стає вирішальним доказом у прийнятті рішення судом. Такий рівень значущості результатів діяльності судового експерта висуває високі вимоги до його особистості: як до належного рівня професійної підготовки, правової грамотності, загальної ерудованості, так і до суто особистісних якостей, зокрема морально-етичних характеристик.

І якщо професійні якості експерта перевіряються на етапі його підготовки як судового експерта та проходження атестації, а протягом діяльності належне здійснення судово-експертної діяльності забезпечується різними видами відповідальності, передбаченої законом (кримінальної, адміністративної, дисциплінарної, цивільно-правової), то морально-етичні вимоги до експерта на сьогодні невизначено, що створює умови для різного роду зловжи-

вань із боку окремих представників професії, що позначається на авторитеті та довірі до цієї професії загалом. У багатьох сферах професійної діяльності приділяється належна увага її етичності, що відображено у чинних кодексах або правилах етики (які існують на сьогодні в професії лікаря, адвоката, судді, прокурора, приватного виконавця, арбітражного керуючого, нотаріуса, державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування, медіатора, журналістів, психологів, соціологів тощо), за порушення положень яких особа може бути позбавлена доступу до професії [1—3].

В експертній практиці, на жаль, трапляються випадки недобросовісної (неетичної) поведінки, відповідальність за які або взагалі не передбачена, або доведення таких фактів має невеликі шанси. Поміж таких прикладів:

- 1) зловживання методичного та методологічного характеру:
 - застосування псевдонаукових методів, методик, які не лише не апробовані та не підтверджені

- практикою, а й взагалі не містять наукових обґрунтувань;
- неправильне застосування методів та методик (необґрунтоване обрання методів дослідження та методик; застосування нормативів, які втратили чинність або не набули чинності в досліджуваній період; порушення визначеного алгоритму дій; використання об'єктів дослідження неналежної якості та кількості; непроведення безпосереднього огляду об'єктів, коли він необхідний; поверхневність і відсутність належного аналізування ознак досліджуваних об'єктів; ігнорування важливих критеріїв під час добору аналогів; неправильне обрання коефіцієнтів та інші порушення в розрахунках);
- 2) зловживання по суті дослідження:
- вирішення питань, невласних для відповідного виду експертизи;
 - перекручування змісту питань із метою підведення під «потрібний» для замовника висновок;
 - надання відповіді в категоричній формі за відсутності належних підстав (і навпаки);
 - відсутність обґрунтування наданих висновків (підміна викладу дійсного процесу дослідження обширним цитуванням без потреби змісту наданих документів і матеріалів, положень законодавства, теоретичних наукових положень тощо, у якому відсутнє дослідження по суті);
 - суперечливість остаточних висновків доводам та інформації, наведеним у дослідницькій частині висновку;
- 3) зловживання щодо строків проведення дослідження:
- навмисне відкладання проведення експертизи з метою до-
годити замовнику або іншій зацікавленій особі (зокрема, протилежній стороні), з метою зашкодити своєчасному встановленню дійсних обставин події (зокрема, шляхом тривалого утримання експертом важливих доказів у справі), отримати час для можливого впливу на свідків, завадити своєчасному вирішенню спору по суті, притягненню до відповідальності винних осіб тощо (за формально погоджених із замовником строках проведення експертизи);
- 4) розголошення відомостей про проведення дослідження (зокрема, іншій стороні провадження) з особистих або корисливих мотивів;
- 5) прийняття до проведення експертизи щодо тих самих питань від представників обох сторін провадження (зокрема, з наданням висновків різного змісту), умовчування щодо наявності підстав для відводу;
- 6) упереджене ставлення під час проведення повторних експертиз до змісту наданих замовником висновків експертів (із мотивів «міжвідомчої конкуренції», «зведення особистих рахунків» із конкретним фахівцем, корисливих мотивів);
- 7) надання консультаційних послуг у передбачених законодавством формах (рецензії на висновки інших експертів для подання до суду; висновок експерта за результатами рецензування висновків інших експертів). Рецензування висновків інших експертів стає поширеною практикою поміж судових експертів, оскільки і сторони судових проваджень, і суд мають велику потребу у кваліфікованому аналізуванні висновків експертів, які застосовуються як доказ в суді. У науковій доктрині наводяться обґрунтування щодо доцільності законодавчого запровадження в Україні

рецензування висновку експерта в судовому провадженні за прикладом інших країн, у яких залучення інших експертів та обізнаних осіб із метою аналізу «висновку офіційно залученого експерта» передбачено в процесуальному законодавстві в різних формах (США, Італія, Нідерланди, Німеччина, Канада, Китай, Австралія) [3, с. 5—6]. Не заперечуючи можливості надання консультацій спеціаліста як у позапроцесуальній, так і в процесуальній формі під час судового розгляду (яке може здійснюватися судовим експертом та іншим фахівцем відповідної галузі знань), що, до речі, передбачено й в українському законодавстві, слід одночасно звернути увагу на деякі застереження у застосуванні таких рецензій: 1) такий вид документа, складеного на підставі застосування судовим експертом спеціальних знань, передбачений законодавством лише як рецензування висновків експерта, який має намір підтвердити кваліфікацію судового експерта [4], визначені вимоги до рецензента, порядок та завдання здійснення такого рецензування відповідним Порядком [5]; 2) рецензія, надана на висновок судового експерта, не має доказового значення, оскільки за суттю є консультацією (зокрема, у кримінальному провадженні в суді передбачена відповідна судова дія «надання консультацій і роз'яснень спеціаліста в суді (КПК України, ст. 360) [6]»); 3) рецензент аналізує лише висновок експерта і не бачить об'єктів дослідження (тому можливість такого рецензування суттєво обмежена і дає змогу проаналізувати правильність і повноту оформлення висновку, тобто формальну сторону висновку експерта, певною мірою — правильність обрання й застосування методів дослідження та експертних мето-

дик, застосування яких нерідко має варіативний і ситуаційний характер і може здійснюватись на розсуд експерта); 4) оцінку висновку надає суд (із урахуванням дослідження його сукупно з іншими доказами у справі, чого не має у розпорядженні рецензент); 5) рецензія має винятково суб'єктивний характер і є особистою думкою фахівця, сформованою не лише в умовах обмеженого кола інформації, а й за відсутності будь-яких визначених законодавством вимог до такого рецензента (крім рецензентів, передбачених вищезгаданим Положенням [4]) та його відповідальності за якість і достовірність складеної рецензії. У зв'язку із зазначеним, рецензія висновку експерта може як певною мірою допомогти в оцінюванні висновку експерта судом, так і завадити правильному оцінюванню (увести в оману).

Наявність у практиці подібних наведених випадків поведінки судових експертів потребує належної уваги і не може залишатися без реакції, тому визначення морально-етичних вимог до судового експерта (упровадження Кодексу етики судового експерта) та визначення наслідків за його порушення є актуальним питанням у справі підвищення якості експертного забезпечення правосуддя й сумлінності судових експертів.

Перелік джерел посилання

1. Кодекс суддівської етики : затв. XI чергового з'їзду суддів України 22.02.2013 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001415-13#Text> (дата звернення: 15.09.2024).
2. Правила адвокатської етики : затв. звітно-виборн. з'їздом адвокатів України 09.06.2017 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001891-17#Text> (дата звернення: 15.09.2024).
3. Авдєєва Г. К., Коновалова В. О. Проблеми оцінки достовірності висновку експерта у кримінальному провадженні в Україні

- та в інших країнах. *Актуальні питання судової експертизи і криміналістики* : мат-ли міжнар. наук.-практ. конф.-полілогу (Харків, 15—16.04. 2021). Харків, 2021. С. 5—6. URL: <https://dspace.nlu.edu.ua//jsui/handle/123456789/18960> (дата звернення: 15.09.2024).
4. Положення про Центральну експертно-кваліфікаційну комісію при Міністерстві юстиції України та атестацію судових експертів : затв. наказом Мін'юсту України 03.03.2015 р. № 301/5 (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0249-15#Text> (дата звернення: 15.09.2024).
 5. Порядок проведення рецензування висновків судових експертів : затв. наказом Мін'юсту України від 03.02.2020 р. № 335/5 (зі змін. та допов.) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0131-20#Text> (дата звернення 15.09.2024).
 6. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651–VI (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 05.11.2023).